

СТАТУТИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ВІД ВИТОКІВ ДО СЬОГОДЕННЯ

У сучасних умовах розвитку місцевого самоврядування в Україні важливого значення набувають статuti територіальних громад як локальні нормативно-правові акти, що регулюють діяльність громади та органів місцевої влади. Саме вони визначають форми участі населення у вирішенні питань місцевого значення, особливості здійснення самоврядування та механізми взаємодії громади з органами влади. Однак в Україні досі відсутній єдиний підхід до змісту та структури статутів територіальних громад. Більшість із них значною мірою дублюють норми Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та недостатньо враховують історичні, соціально-економічні й культурні особливості конкретної громади. Крім того, прийняття статуту не є обов'язковим, що спричиняє нерівномірний розвиток статутного регулювання в різних громадах. Тому, важливим є дослідження історичного розвитку статутів територіальних громад - від середньовічних міських хартиї і магдебурзького права до сучасних статутів територіальних громад України.

Статuti територіальних громад мають глибоке історичне коріння та безпосередньо пов'язані з розвитком місцевого самоврядування в Європі. Їхніми історичними прообразами були середньовічні хартиї міст, які виникли в країнах Західної Європи в період так званих комунальних революцій XI–XII століть. Саме завдяки таким хартиям міста отримували право на самоврядування, власні органи влади, судочинство та певну незалежність від феодалів. У середньовічному суспільстві це стало важливим етапом становлення міської автономії та розвитку демократичних елементів управління. На українських землях роль таких хартиї виконували уставні грамоти великих князів литовських і польських королів, якими містам

надавалося магдебурзьке право. Надання магдебурзького права означало виведення міста з-під влади місцевої адміністрації та створення власних органів самоврядування. Такі документи визначали систему міського управління, порядок обрання посадових осіб, організацію суду, податкові питання та права міських громад. Саме магдебурзьке право стало важливим підґрунтям для формування традицій місцевого самоврядування на українських землях.

Практика створення локальних нормативних актів, які регулювали життя міських громад, почала активно поширюватися на українських землях із XIV століття разом із рецепцією магдебурзького права. У середньовічній Європі хартії міст були результатом боротьби міщан за власні права та свободи. Попри те, що формально вони видавалися від імені монархів або феодалів, фактично їх поява стала наслідком активної діяльності самих громад. Міщани прагнули отримати гарантії особистої свободи, право на справедливий суд, захист майна та можливість самостійно вирішувати місцеві питання. Такі документи закріплювали порядок управління містом, податкові привілеї та права населення. Важливо зазначити, що середньовічні хартії мали індивідуальний характер, оскільки створювалися окремо для кожного міста з урахуванням його особливостей. Це певною мірою наближає їх до сучасних статутів територіальних громад, які також враховують історичні, культурні та соціально-економічні особливості конкретної громади. Крім того, у хартіях часто закріплювалися норми щодо громадського порядку, судочинства, організації торгівлі та захисту прав жителів міста. Таким чином, вони виконували роль основного локального нормативного акта міської громади.

У новітній історії України інститут статутів територіальних громад почав активно формуватися після здобуття незалежності. Важливим етапом стало прийняття Конституції України 1996 року та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» 1997 року, який закріпив право територіальних громад приймати власні статuti. Саме цей закон уперше

офіційно визнав статут територіальної громади елементом системи місцевого самоврядування. Водночас закон не встановив чітких вимог до структури та змісту статутів, визначивши лише, що вони мають прийматися в межах чинного законодавства України. Одним із перших прикладів такого нормативного акта став Статут територіальної громади міста Комсомольська на Дніпрі, прийнятий у 1999 році. Однак практика ухвалення статутів на рівні сільських і селищних громад тривалий час залишалася недостатньо поширеною. Це пояснювалося як недостатнім рівнем розвитку місцевого самоврядування, так і відсутністю чітких законодавчих вимог щодо обов'язковості прийняття статутів. У результаті значна кількість територіальних громад тривалий час функціонувала без власного статуту.

Поступово значення статутів територіальних громад почало зростати. Вони стали розглядатися як важливий елемент правової системи місцевого самоврядування та форма реалізації народовладдя на місцевому рівні. Статут територіальної громади дозволяє враховувати історичні, культурні, соціально-економічні та інші особливості конкретної громади, а також визначати механізми участі населення у вирішенні місцевих питань. Саме через статути громади можуть деталізувати порядок проведення громадських слухань, місцевих ініціатив, загальних зборів громадян та інших форм безпосередньої демократії.

Сучасні статути територіальних громад виконують важливу регулятивну функцію. Вони визначають порядок діяльності органів місцевого самоврядування, права та обов'язки членів громади, форми участі населення у місцевому самоврядуванні, а також механізми громадського контролю за діяльністю місцевої влади. При цьому статути повинні відповідати Конституції України та чинному законодавству, оскільки є підзаконними нормативно-правовими актами. Їх основне призначення полягає у створенні умов для ефективного функціонування територіальної громади, розвитку громадянського суспільства та забезпечення стабільного місцевого управління.

Особливого значення статуту територіальних громад набули в умовах сучасної реформи децентралізації. Передача значної частини повноважень і фінансових ресурсів на місцевий рівень посилила роль територіальних громад у системі публічного управління. У зв'язку з цим статуту стали важливим інструментом організації внутрішнього життя громади та забезпечення ефективної взаємодії між населенням і місцевою владою. Сьогодні вони розглядаються не лише як локальні правові акти, а і як своєрідні «комунальні конституції» територіальних громад. У статутах великих міст України - Києва, Харкова, Дніпра та Одеси - значна увага приділяється історичним, національно-культурним і соціально-економічним особливостям відповідних громад. У преамбулах та окремих статтях таких статутів закріплюються місцеві традиції, пам'ятні дати, почесні звання, символіка міст, особливості історичного розвитку та принципи місцевого самоврядування. Особливо детально ці питання відображені у Статуті територіальної громади міста Одеси, де значна частина преамбули присвячена історії міста, його багатонаціональному характеру та культурним традиціям. Такий підхід сприяє формуванню локальної ідентичності громади, зміцненню зв'язку між населенням і органами місцевої влади та розвитку місцевого патріотизму.

Статуту територіальних громад пройшли тривалий шлях розвитку - від середньовічних міських хартій до сучасних локальних нормативно-правових актів. Їх розвиток свідчить про поступове утвердження принципів місцевої демократії, самоврядності та участі населення у вирішенні питань місцевого значення. У сучасних умовах статуту територіальних громад є важливим елементом системи місцевого самоврядування, засобом розвитку громадянського суспільства та важливою правовою основою функціонування демократичної держави.

Отже, статуту територіальних громад мають тривалу історію розвитку, яка бере свій початок ще із середньовічних міських хартій та магдебурзького права. Саме ці історичні форми місцевого самоврядування стали основою для

формування сучасного інституту статутів територіальних громад. У різні історичні періоди такі документи виконували важливу роль у регулюванні життя громади, визначенні прав населення та організації місцевої влади.

У сучасній Україні статuti територіальних громад є важливими локальними нормативно-правовими актами, що забезпечують правову основу діяльності органів місцевого самоврядування та участі населення у вирішенні питань місцевого значення. Вони дозволяють враховувати історичні, культурні, соціально-економічні та інші особливості конкретної громади, а також сприяють розвитку локальної демократії та громадянського суспільства.

Таким чином, статuti територіальних громад є важливим елементом сучасної системи місцевого самоврядування та відіграють значну роль у зміцненні демократичних засад держави, розвитку територіальних громад і забезпеченні ефективної взаємодії між населенням та органами місцевої влади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Заяць Д. Д. Хартії середньовічних міст Західної Європи як історичний попередник статутів територіальних громад. *Теорія та практика державного управління*. 2008. Вип. 4. С. 144-153.
2. Ідесіс І. В. Історичні та інші особливості територіальних громад у статутах територіальних громад в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал–електронне наукове видання*. 2014. С. 33-35.
3. Камардіна Ю. В. Статут територіальної громади: правова природа, функції і значення як джерела муніципального права. *Редакційна колегія*. 2021. С. 51-53.
4. Павленко В. Асоціація міст України та запровадження статутів територіальних громад. *Міське самоврядування та статутне право в Україні*. 2003. С. 40-44.
5. Чудик Н.О. Історія статутів територіальних громад. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2013. Випуск 22, том 1. С. 122-124